

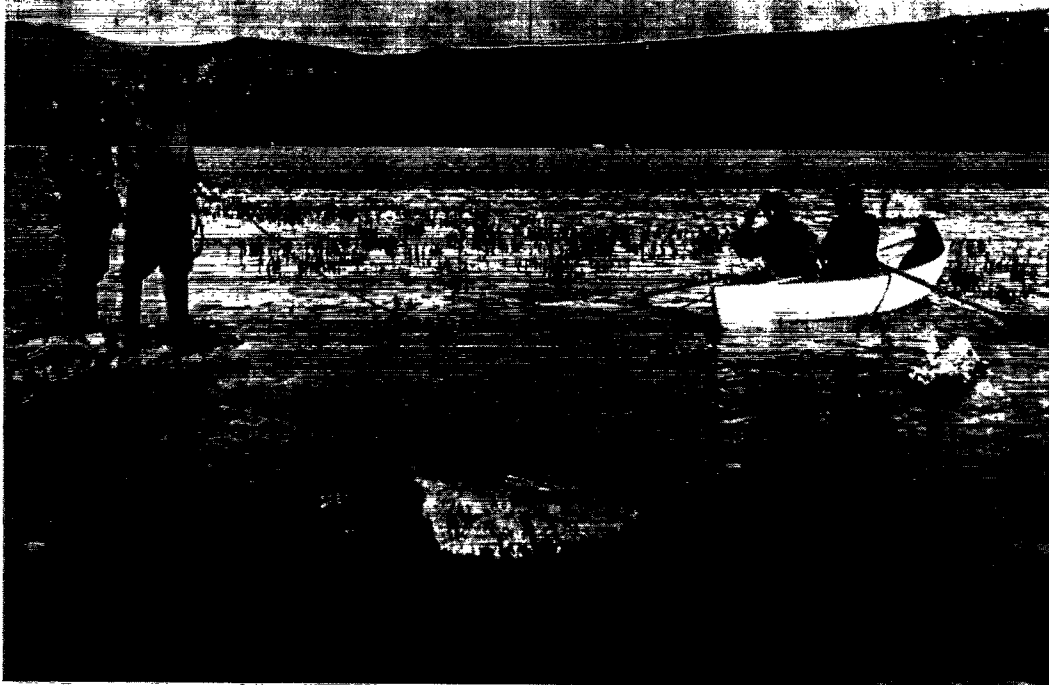
UDPLANTNING AF LAKS I GRØNLANDSKE ELVE

Af fiskeribiolog, cand. mag. *Jørgen Nielsen*

Når man med flyvemaskine kommer hen over den isfrie del af Grønland, forbavses man over at se, hvor stort et areal de utallige elve og søer dækker. Og uvilkårligt tænker man, om ikke de mange ferske vande kunne nyttiggøres på en eller anden måde? For søerne er næsten fisketomme, og elvene rummer kun fjeldørred, som ikke har nogen særlig stor økonomisk betydning. Men selv om elvene og søerne dækker et anseligt areal, er deres produktivitet kun ringe. Fjeldmarken, der omgiver dem, er fattig på næringsstoffer, og den arktiske sommer byder kun på en kort vækstsæson. Skulle man derfor forsøge at indføre nye fisk, måtte det helst være arter, der nok var afhængige af ferskvand, men alligevel levede den væsentligste del af deres liv i de langt mere næringsrige fjorde og havområder. En sådan fisk er laksen, og samtidig er den en yderst værdifuld fisk.

Der findes i forvejen laks gydende i en enkelt elv i Grønland, så den skulle have chancen for at klare sig i hvert fald i den sydlige del af Grønland. Den lever som voksen i havet, så den er kun som yngel afhængig af den sparsomme næringsproduktion i elvene, som den går op i for at gyde. Dens kød ligger i en højere pris end fjeldørredens, og den vokser langt hurtigere end denne. Blandt andet fordi den tilbringer hele året i havet, efter den som en 15-20 cm lang fisk er udvandret fra elven, i modsætning til fjeldørreden, der kun tilbringer 3-4 sommermåneder i havet, men om vinteren lever i elvene og søerne uden at tage nogen næring til sig af betydning. Når laksen i 6-7 års alderen går op i elven for at gyde, har den en gennemsnitslængde på omkring 65 cm, medens fjeldørreden ved samme alder kun er omkring 35 cm lang. I vægt svarer det til henholdsvis 3 kg og ½ kg.

Man har andre steder erfaring for, at overførsel af laks til elve, hvor de ikke tidligere fandtes, har givet gode resultater. Det var derfor fristende at gøre et forsøg på at indføre laks i nye elve i Grønland. Især da undersøgelser, der blev påbegyndt i 1952, viste, at flere grønlandske elve syntes at byde laksen de samme naturforhold som Kapisigdlitelven – den eneste elv i Grønland, hvor den rigtige laks gyder. Skulle torsken forsvinde fra Grønland igen, må det også være af



Lakse yngel fanges med vov ved Kapisigdlit.

Foto: Jørgen Nielsen

betydning at skaffe andre næringsveje – hvor ubetydelige de end må være – for grønlanderne. Og vi ved, at laksen fandtes i Kapisigdlitelven også i perioder, hvor det var for koldt ved kysterne for torsken.

Man kan så spørge, hvorfor laksen ikke selv har bredt sig til andre elve i Grønland? At den ikke har gjort det kunne jo tyde på, at netop denne elv byder på specielle gunstige forhold for laksen. Måske er det tilfældet, men på den anden side vil laksen sprede sig meget langsomt, fordi den normalt altid vender tilbage for at gyde i samme elv, hvorfra den i sin tid er udvandret som lille unge. Naturligvis må det ske, at enkelte omstrejfer forvilder sig op i en forkert elv, men for at der skal komme resultater af sådanne forvildelser må både en han og en hun søge op i samme forkerte elv på samme tid. Hvad der nu end kunne siges for og imod, blev det besluttet at forsøge at udplante laks i forskellige grønlandske elve i et meget lille omfang som et forberedende forsøg.

Man kunne benytte forskellige metoder for at udplante laks i grønlandske elve, og det måtte overvejes, hvilke der var de mest hensigtsmæssige. Det mest nærliggende ville nok være en direkte overførsel af yngel fra Kapisigdlitelven til



Lakseyngel transporteres i land ved elven i mælkejunger.

Foto: Jørgen Nielsen

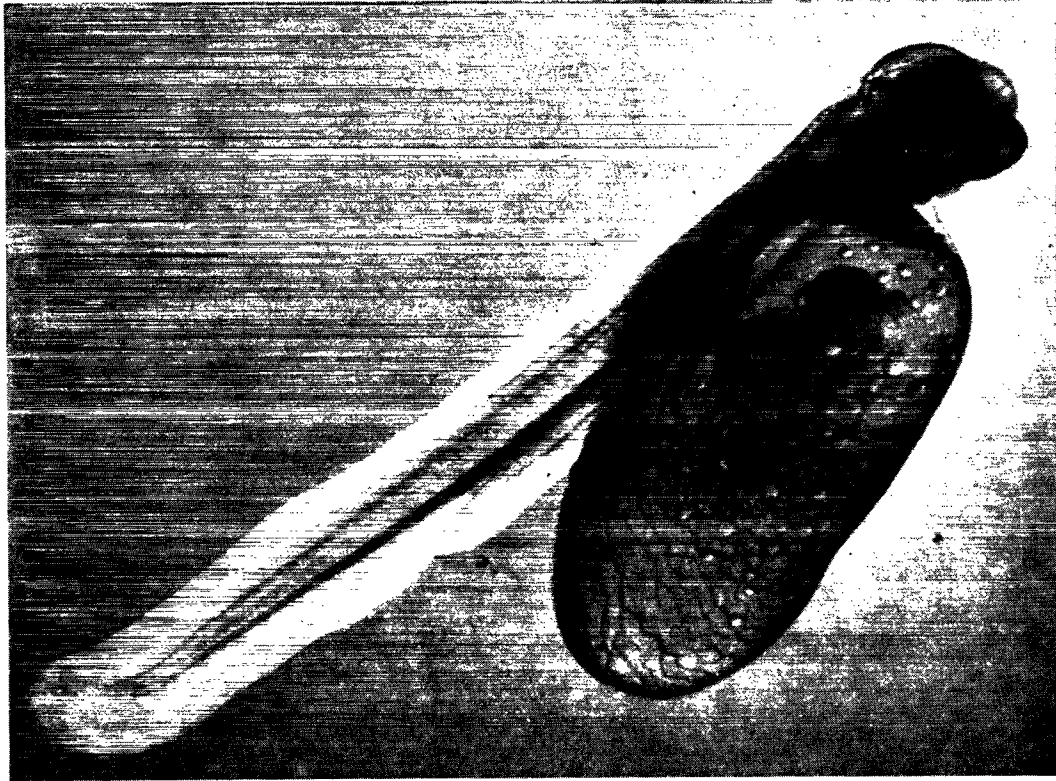
andre elve. Det ville dog støde på den vanskelighed, at man ikke kunne flytte yngelen over længere afstande uden ved hjælp af flyvemaskine. Ligeledes kunne man forvente, at et sådant forsøg kunne støde på modstand hos de grønlandske laksefiskere, der var vant til at fiske i Kapisigdlitelven, da disse med god grund kunne tro, at det ville gå ud over den lokale bestand, om større mængder af yngel blev fjernet fra elven. Undersøgelser har dog vist, at der i Kapisigdlitelven efter de udvidede fredningsbestemmelser er en meget god bestand af yngel, så man uden skade – måske endda med fordel – kunne fjerne en del af dem. Denne overflytningsmetode har været anvendt, men på grund af de ovennævnte indvendinger kun i et enkelt tilfælde, hvor der i 1956 blev flyttet godt 300 stk. lakseyngel fra Kapisigdlitelven til en nærliggende elv i Godthåbsfjorden. Ved elektrofiskeri har vi været i stand til at følge denne yngel, og den har trivedes udmærket i den nye elv. Så sent som i 1958 var der endnu yngel tilbage i elven, men en stor del af yngelen var ganske givet udvandret på dette tidspunkt – en del af dem måske

allerede i 1956. I 1958 fangedes der nogle voksne laks ved denne elv, hvoraf i hvert fald en enkelt oppe i selve elven, og det er sandsynligt, at disse laks stammer fra yngeludsætningen i 1956. De kommende år vil vise, om disse laks finder sig til rette i elven og gyder der.

Man kunne også foretage udsætningen på anden måde, nemlig ved at indføre æg eller yngel af laks fra andre lande, og det er hovedsagelig efter denne metode, at det foreløbige udplantningsarbejde i Grønland er grebet an. Yngel er det for vanskeligt at overføre med de dårlige transportforbindelser til Grønland – selv transport af de langt mere hårdføre æg har kunnet volde vanskeligheder. Det første problem var, hvor vi skulle få lakseæggene fra? Det er let nok at købe lakseæg fra klækkerier i flere forskellige lande, men vi ville helst have laks fra en elv, hvor naturforholdene svarer så nogenlunde til de grønlandske. Derfor besluttede vi os for at få æggene fra Hammerfest i Nordnorge. Vestfinmarks Jeger og Fiskerforenings klækkeri dér har med stor imødekommenhed forsynet os med de lakseæg, der hidtil er udsat i Grønland med undtagelse af 100.000 æg, som vi i 1958 fik som gave af den canadiske regering.

Forsøgene blev påbegyndt i foråret 1956, hvor vi fik knapt en halv snes tusinde lakseæg fra Hammerfest. Vi nøjedes med dette ringe antal for uden for store omkostninger at se, om transport og udsætning i det hele taget lod sig gøre under de vanskelige naturforhold, hvorunder vi må arbejde i Grønland. Lakseæggene blev i klækkeriet pakket i kasser, hvor æggene lå på lærred udspændt på små trærammer. Disse trærammer var støbte ovenpå hinanden, og øverst var der anbragt en kasse med is. Det hele var emballeret godt isoleret med træuld og savsmuld i solide kasser. Når isen i disse kasser smelter, siver der koldt smeltvand ned over æggene og holder dem fugtige og kølige. Det gælder om at holde æggene ved så lav en temperatur, at udviklingen er næsten standset, men på den anden side taaler de heller ikke frost. Æggene blev sendt med hurtigbaad fra Hammerfest til Bodø, hvorfra de med fly gik videre til København. Derfra kom de videre med en flyvemaskine til Narssarssuaq og derfra med båd til Godthåb. Transporten forløb uden nævneværdigt tab undervejs, og sådan er det også gået de følgende år. Dog havde vi i 1957 et tab på henimod en tredjedel under transporten, da æggene begyndte at klække undervejs. Disse æg blev sejlet med skib fra København til Grønland og var cirka tre uger undervejs fra nedpakning til udsætning.

De fleste æg er efter ankomsten til Grønland straks blevet udsat i elvene. Æggene anbringes i små plastic-æsker (Vibert-æsker), der hver rummer 7–800 æg. Disse æsker er forsynet med små huller, hvorigennem yngelen senere kan svømme ud, når den er klækket og har opbrugt blommesækken. Æskerne nedgraves mel-



Nyklækket lakseunge. Det store vedhæng er blommesækken, der er gennemvævet af blodårer. Fra denne får lakseungen al sin næring de første uger.

Foto: Jørgen Nielsen

lem sten og grus i elvbunden – et koldt og vanskeligt arbejde, da man i reglen endnu har hård frost på det tidspunkt, hvor udsætningen af æggene må foretages. Når æskerne er nedgravet, får æggene lov til at passe sig selv videre fremover. Dog mærker vi gerne et par kontrolæsker, som vi senere kan opgrave og se, hvor mange procent af æggene, der er klækket. Disse kontrolforsøg har altid vist en klækkeprocent på over 95. Når æggene er klækket, og yngelen har opbrugt det meste af blommesækken, svømmer den ud af æskerne og opholder sig den første tid nede mellem stenene, hvor den er godt beskyttet mod eventuel efterstræbelse af andre fisk eller fugle. Når den har nået godt et par centimeters længde, kommer den frem fra bundens sten.

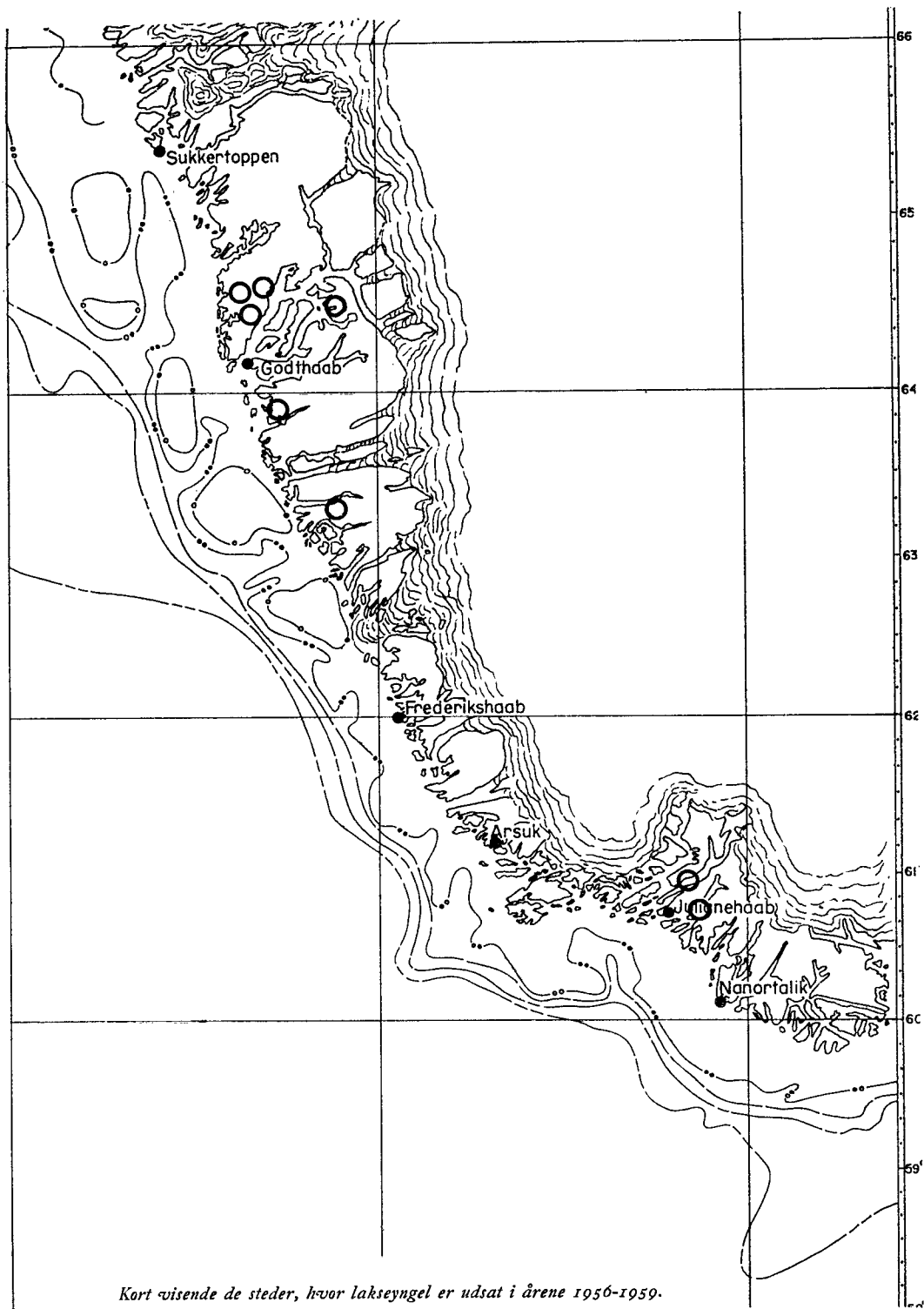
Heldigvis er der ikke mange dyr i elvene i Grønland, der efterstræber lakseyngelen. Fjeldørreden kan muligvis tage en del, men det vil dog sikkert altid være i et meget beskedent omfang. Den fjeldørred, der vandrer ud i havet om sommeren, tager normalt ikke megen næring til sig, når den om vinteren er oppe i

elven. Kun de små standfisk, der aldrig vandrer ud i havet, kan måske tage en del yngel. Meget værre ved lakseyngelen er imidlertid skalleslugeren, der i andre lande har vist sig som en meget farlig efterstræber af lakseyngel – dog kun den større yngel. I Sverige har man påvist, at ved en elv med en ganske normal bestand af skalleslugere tager disse fugle hvert år lige så meget lakseyngel, som der årligt udvandrer fra elven – d. v. s. halvdelen af produktionen. Det er derfor ganske naturligt, at disse fugle efterstræbes meget stærkt ved lakseelvene i mange lande, og mange steder gives der store skydepræmier for dem. Meget lakseyngel vil sikkert også i Grønland gå i skalleslugerens mave, men vi søger ved udsætningselvene at holde bestanden nede.

Selv om skalleslugeren kun tager større yngel, vil der også være et meget stort tab af småyngel den første sommer, hvor yngelen er mindst modstandsdygtig. For at indskrænke dette tab ville det sikkert være en fordel, om man kunne klække æggene i klækkerier og opfodre yngelen i hvert fald den første sommer over, for så at udsætte den senere. Dette lader sig vanskeligt praktisere i Grønland. Alene af den grund at ingen af byerne deroppe med undtagelse af Julianehåb har ferskvandsforsyning nok til dette, og skal et klækkeri med damme for opfodring af fisk anlægges ved en elv fjernt fra beboede steder, bliver det en bekostelig affære. Blandt andet kræves der, at en mand til stadighed har opsyn med klækkeriet, og nødvendigvis må der også være et fryseri til opbevaring af foder. Et forsøg på opfodring af yngel i meget lille målestok udførtes i Narssaq i sommeren 1959.

Ellers har vi hidtil måttet nøjes med at klække æggene og sætte yngelen ud, når blommesækken er opbrugt, og den skal begynde at tage næring til sig. Vi får næppe mindre tab ved denne metode, men det er gjort med en del af æggene, fordi mange af elvene er vanskeligt tilgængelige på den tid, hvor æggene normalt skulle sættes ud i dem. Derimod kan man lettere komme til elvene i juni måned, når yngelen er klar til udsætning.

Vi har ved elektrofiskeri fanget yngel i en udsætningselv året efter, at der var sat æg ud i denne. Dermed har vi fået vished for, at yngelen kan klare den første kritiske periode. Derefter skal den nok klare sig i elven de fire-fem år, der går, inden den vandrer ud i havet som små laks på 15–20 cm længde. I havet skal laksen også nok klare sig, og den vandrer uden tvivl tilbage til udsætningselven for at gyde, når den efter eet til tre års ophold i havet er gydemoden. Denne tilbagevendende til den samme elv, hvor den har levet som yngel, og hvorfra den er udvandret, har for laksen vist sig at være næsten hundrede procent sikker. Spørgsmålet bliver derefter, om den gydemodne laks vil kunne finde egnede gydepladser i udsætningselvene. Selv om vi synes, at der findes gode gydepladser i de elve, hvor vi sætter laks ud, er det ikke givet, at laksen mener det samme. For mange for-



Kort visende de steder, hvor lakseyngel er udsat i årene 1956-1959.

holds vedkommende kan vi med vore instrumenter undersøge, om de svarer til laksens krav, men ikke for alle.

Siden forsøgene påbegyndtes i 1956 og til og med 1959, er der ialt udsat et par hundrede tusinde lakseæg i nogle få grønlandske elve. Det kan måske lyde af en hel del, men er dog ikke flere æg, end to-tre dusin velvoksne hunlaks kan præstere. Og der er meget store tab undervejs fra æg til voksen, gydefærdig laks. Hvor store tabene er, er der endnu diskussioner om mellem lakseforskere verden over, og tallene vil ganske givet variere væsentligt fra område til område alt efter naturforhold og efterstræbelser af andre fisk og fugle. I Grønland er lakseyngelen ikke udsat for så store efterstræbelser som de fleste andre steder, og forureninger af elvene er næsten et ukendt problem, så vi kan måske tillade os at regne med gunstige resultater dér. Alligevel vil de udsatte æg næppe give mere end een procent voksne, gydemodne laks. Disse laks skulle derfor til sin tid meget gerne skånes for efterstræbelser, så de kan gyde i fred og give anledning til dannelse af en fast laksebestand i nogle grønlandske elve. Og dog er dette langt fra nok, hvis man vil regne med et kommende laksefiskeri af nogen betydning. Så skal udsætningerne iværksættes i langt større stil. Men først må vi se, om de påbegyndte beskedne eksperimenter giver sådanne resultater, at det er økonomisk forsvarligt at påbegynde en større udplantning af laks i grønlandske elve. En udplantning, som skulle blive til gavn og glæde for den grønlandske fisker – og forhåbentligt også for de turister, som måske ad åre kommer til Grønland blandt andet for at dyrke sportsfiskeri.